

CENTRUL EDITORIAL „CICERO“

**DIRECTOR FONDATOR AL EDITURII „SCRIPTA“
OCTAVIAN ȘTIREANU**

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GIURESCU, CONSTANTIN C.**

Probleme controversate în istoriografia română / Constantin C. Giurescu; ed. îngrijită, pref., glosar și indice: conf. univ. dr. Nicolae Rauș; postf.: acad. Dinu C. Giurescu. - București: Scripta, 2011

ISBN 978-973-8238-39-8

I. Rauș, Nicolae (ed., pref.)
II. Giurescu, Dinu Constantin (postf.)

94(498)

CONSTANTIN C. GIURESCU

**PROBLEME
CONTROVERSE
ÎN
ISTORIOGRAFIA
ROMÂNĂ**

**Ediție îngrijită, prefată, glosar și indice:
Conf. univ. dr. Nicolae RAUȘ**

**Postfață:
Acad. Dinu C. GIURESCU**

**editura *SCRIPTA*
București
2011**

Ruinele Cetății Domnești de la Suceava (sec. XIV)

Vestigiile Palatului Domnesc de la Curtea de Argeș (sec. XIV)

CUPRINS

Conf. univ. dr. Nicolae Rauș: <i>O carte mereu nouă</i>	5
Prefață	9
Despre vechea organizare fiscală a Țării Românești	
în secolul al XIV-lea	11
Despre aşa-zisa „fărâmătare feudală“ înainte de Vlad Țepeș	
și de Ștefan cel Mare	17
„Istoria României“ sau „Istoria românilor“?	25
Caracterul vechii economii românești	31
„Așezământul“ sau „legătura“ lui Mihai Viteazul	43
Istoricul problemei. De la Nicolae Bălcescu la Nicolae Iorga	43
Explicația dată de C. Giurescu „așezământului“ sau „legăturii“	
lui Mihai Viteazul	46
I.C. Filitti și „așezământul“. Critica părerii lui Filitti	52
P.P. Panaitescu și „așezământul“. Critica părerilor lui	60
„Așezământul“ în ultimele studii și lucrări de sinteză	76
„Așezământul“ și măsurile similare din Țara Românească	
și Moldova	87
România, stat al ariei balcanice?	99
Cât sunt de vechi București?	105
Despre caracterul relațiilor dintre români și turci	113
Vechimea relațiilor cu turcii și caracterul acestor relații	113
Relațiile economice	126
Furnituri și plăți efectuate în contul haraciului	134
Prețul produselor furnizate Porții	139
„Monopolul turcesc“	143

Res Caracterul excedentar al negoțului cu Imperiul Otoman 154

Datele introducerii porumbului și bumbacului în agricultură

românească 157

Vechimea morii de apă la români 167

Historica-geographica. Localizări de orașe, cetăți, sate și locuri de

bătălie 177

Unde a fost Malva? 178

Unde a fost Celeiul? 181

Unde a fost Vicina? 184

Unde a fost localitatea „Cozial“? 195

Unde au fost Târgu Săcuieni și cetatea Teleajenului? 198

Unde a fost Posada? 201

Unde au fost Rovinele? 207

Unde a fost Săpatul? 211

Unde a fost Mănăstirea Strugalea? 213

Unde a fost cetatea Crăciuna? 215

Glosar 223

Acad. Dinu C. Giurescu: *Postfață* 229

Indice de persoane și de locuri 239

DESPRE VECHEA ORGANIZARE FISCALĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN SECOLUL AL XIV-LEA¹

Problema vechii organizări fiscale a Țării Românești în primul secol al vieții de stat ar putea părea, la prima vedere, o problemă tehnică, de importanță secundară. În realitate, aşa cum va rezulta din cele de mai jos, este un aspect esențial al vechii noastre organizații administrative. El lămurește și problema centralizării statului, aceea a organizării vechii noastre armate, precum și problema așa-zisei „fărâmițări feudale“.

Unii istorici cred că, în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a celui de al XV-lea, aparatul administrativ al țărilor noastre era simplu: câțiva mari dregători la Curtea Domnească, apoi cârmuitorii județelor sau ținuturilor, adică pârcălabii, și un număr de agenți, tot la Curte, pe care domnul îi trimitea în diferite părți ale țării, când nevoia o cerea. În sate se susține că nu existau agenți fiscali: „ar fi fost nevoie de prea mulți“; „ei veneau de la centru și treceau prin țară la anumite date“, aşa citim într-o monografie despre Mircea cel Bătrân². În concluzie: „Am avut în Evul Mediu... un fisc ambulant“³. O idee asemănătoare revine și în sinteza „Istoria României“, care susține „lipsa unui aparat de stat centralizat“ în perioada amintită⁴, după cum afirmă, de asemenea, că

¹ Publicat, într-o primă formă, scurtată, în „Amfiteatrul“, V (1970), 1, p. 1 și 14.

² P.P. Panaiteanu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, p. 120.

³ *Ibidem*.

⁴ *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 319.

„statul de fărâmițare feudală nu comportă deci o activitate administrativă diferențiată, controlată de un centru organizator, capabil de o intervenție activă“⁵.

Realitatea este că am avut din primele timpuri ale vieții de stat un asemenea aparat administrativ-fiscal, avându-și reprezentanți în toate *satele țării* – repetăm: în toate satele țării. Într-adevăr, se știe că în primele secole ale domniei – ca de altfel și în cele următoare – o categorie importantă a dărilor plătite de locuitori erau *dijmele*, și acestea se luau din toate produsele mai importante: grâu, oi, porci, miere și ceară, vin, pește, brânză. Documentele secolelor XIV și XV sunt categorice în această privință⁶.

Dar cum se strângeau toate aceste dijme? Cine le strângea, cine le depozita, cine avea grija de conservarea lor? Să luăm numai trei exemple: dijma din grâne, dijma din vin și dijma din pește. Pe vremea lui Mircea cel Bătrân existau în Muntenia cel puțin *două mii cinci sute de sate*, sate mici, în genere, cu câteva zeci de gospodării, satele mari fiind o excepție. Din acestea, cel puțin două mii cultivau grâne: grâu, orz, mei, ovăz, secără – nu exista atunci, la noi, porumbul. Întreb: cum se putea strânge dijma din grâne, la vremea secerii? Veneau, oare, agenți de la centru, de la Curtea Domnească? Câți asemenea agenți ar fi trebuit, ținând seamă de distanțe, de starea drumurilor și de tendința contribuabilului de a da cât mai puțin fiscului? Adevărul este că un asemenea sistem de percepere, cu agenți de la centru, era o imposibilitate. Existau agenți locali în sate, acei mici dregători de care pomenesc documentele, și anume agenți diferențiați, după produse.

⁵ Idem, p. 327-328.

⁶ Const. C. Giurescu, *Organizarea finanțieră a Țării Românești în epoca lui Mircea cel Bătrân*, în Analele Academiei Române, Memoriile Secției Istorice, s. 3, t. VII (1926-1927), p. 1-58.

Când, la 3 octombrie 1385, Dan Voievod dăruiește Mănăstirii Tismana un mertic anual de „patru sute de găleți de grâu din județul Jaleșului“, el adaugă: „Și cine vor fi găletari să nu mai întrebe despre aceasta pe Domnia mea, ci să-l trimită așa acolo la Mănăstire“⁷. Este deci vorba de agenți locali, din sate, care strângau dijma din grâne. Același lucru pentru dijma din vin sau vinăriciu, reprezentând, ca și la dijma din grâne, a zecea parte din produsul anual. Era, oare, cu putință ca, la vremea culesului, să fie de la centru agenți care să perceapă dijma în sutele de sate în care se cultiva viața de vie, de la Severin până la Milcov, în podgorie și de-a lungul Dunării? Și puteau sta acei agenți toată toamna în sate până se oprea vinul din fier, și apoi veneau ei din nou primăvara, la vremea răvăcitului, să tragă vinul de pe drojdie?

Evident, și în ce privește această dijmă era nevoie de agenți locali, care-și cunoșteau bine consătenii, care știau cam cât a făcut fiecare și-l puteau deci impune în consecință. Ceea ce am spus despre grâne și vin e valabil și pentru pește și celelalte produse: oi, rămători, miere și ceară etc. Chiar în primul document intern cunoscut, acela din 1374, privind Mănăstirea Vodița, sunt amintiți, în afară de cei ce luau „gălețile“, adică dijma din grâne, și agenții care luau dijma din peștele prinși în Dunăre. Citim: „Și câte găleți vor fi de la satul lui Costea, pe Topolnița, și pe Dunăre venitul domnesc de la opt vârșii...“⁸. Era să fie, oare, de la centru, adică de la Câmpulung sau Curtea de Argeș, iar, mai târziu, de la Târgoviște sau București, un agent care să vadă cât au produs cele opt vârșii, în fiecare zi, timp de nouăzece luni de zile cât ținea pescuitul, și să dea dijma respectivă Mănăstirii? Nu era mult mai firesc ca cineva din satul unde se

⁷ *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, București, 1966, p. 20-21 (Va fi prescurtat sub forma: *Documenta B*).

⁸ *Documenta B*, I, p. 17-19.

Respunseau vârșile să facă această operațiune? Si câți agenți de la centru erau necesari pentru ca să socotească zilnic dijma domnească de la pescarii mulțimii de sate de la Dunăre și băltile acestia, începând de la Vârciorova și până la gura Siretului, iar în epoca în care stăpâneam și Dobrogea, până la vărsarea în mare? Însăși formularea acestei întrebări, ca și a celorla privind strângerea și păstrarea dijmei din grâne și din vin, arată lipsa de temei a teoriei potrivit căreia domnia Țării Românești n-ar fi avut agenți fiscali în sate, ci numai trimiși de la centru. O asemenea teorie a fost posibilă numai prin necunoașterea de către susținătorii ei a vechilor realități în legătură cu agricultura, viticultura, pescuitul și celelalte îndeletniciri ale înaintașilor noștri⁹.

Ceea ce am constatat documentar pentru primul secol de viață de stat munteană e valabil și pentru primul secol al statului moldovean. La 6 ianuarie 1411, Alexandru cel Bun dă Mănăstirii Bistrița un obroc anual de „zece butii de vin și zece coloade de grâu“ de la Curtea Domnească¹⁰. Aceste produse provineau din dijmele respective care erau strânse de agenții domnești din sate, vinăricerii și găletarii diferitelor ținuturi ale țării. Ne-o spune lămurit un alt document, din 1 septembrie 1429, prin care tot Alexandru cel Bun dăruiește Mănăstirii de la Neamț, între altele, „douăsprezece butii de vin din desetina Neamțului“¹¹, adică din ceea ce vor strângă, ca desetină sau dijmă domnească din vin, vinăricerii sau păhărniceii ținutului Neamț. Așadar, și în cel de al doilea stat românesc, în Moldova, a cărei organizare administrativă,

⁹ Constatăm, cu satisfacție, că Henri H. Stahl, în lucrarea sa *Studii de sociologie istorică*, București, 1972, p. 74, admite că domnia munteană dispunea, chiar din prima jumătate a secolului XIV, „de o întreagă și foarte matură organizație fiscală“.

¹⁰ Documente privind istoria României, Veacul XIV, XV, A. Moldova, vol. I, București, 1954, p. 24 (Va fi prescurtat, în cele următoare, sub forma D.I.R., A).

¹¹ Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, Iași, 1931, p. 287 (Va fi prescurtat sub forma Cost., Doc.)

fiscală și militară e foarte asemănătoare cu aceea a Munteniei sau Țării Românești, constatăm, în primul secol al vieții de stat, o întreagă rețea de agenți fiscali care strângeau, depozitau și conservau pentru domnie dijmele din grâne, vin și celealte produse de seamă, ca peștele, mierea și ceara, brânza etc. Si în Moldova acești agenți depindeau de dregătorii respectivi de la Curtea Domnească și constituiau curtenii.

A existat, așadar, încă din secolul al XIV-lea, o întreagă rețea de agenți fiscali – mii de asemenea agenți – recruitați din rândul localnicilor. Ei depindeau de dregătorii mari de la Curte, de marele vistiernic, marele paharnic, marele stolnic, marele comis etc. și mergeau la război sub comanda lor. Acești agenți locali sunt *curtenii*, care constituie grosul armatei permanente, cei care iau parte la toate războaiele. Ei formează *armatura administrativ-fiscală*; sunt, în același timp, cei ce transmit știrile de la domnie și spre domnie. Existența acestei rețele pune însă în cu totul altă lumină și problema centralizării statului, și aceea a așa-zisei fărâmițări feudale.

Monede din vremea domnitorilor Bogdan al II-lea (sus),
Vladislav I (mijloc) și Mircea cel Bătrân (jos)

DESPRE AŞA-ZISA „FĂRÂMIȚARE“ FEUDALĂ ÎNAINTE DE VLAD ȚEPEȘ ȘI DE ȘTEFAN CEL MARE

O idee nouă introdusă în istoriografia română în ultimele decenii este ideea „fărâmițării feudale“ care ar fi avut loc în Țara Românească în primul secol și jumătate al vieții de stat, deci în răstimpul 1300-1456, iar în Moldova în primul secol, adică între 1359 și 1457. În tratatul *Istoria României*, volumul II, București, 1962, se află un capitol întreg, al III-lea, intitulat „Fărâmițarea feudală în Țara Românească și Moldova în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea“ (p. 284-343), precum și alt capitol, al V-lea, cu titlul „Criza fărâmițării feudale în țările române la mijlocul secolului al XV-lea“ (p. 399-446), cu un sub-capitol „Criza fărâmițării feudale în Moldova (1432-1457)“. Aceste două capitole sunt urmate de capitolul VI, intitulat „Lupta pentru centralizarea statului feudal în Țările Române în a doua jumătate a veacului al XV-lea“ (p. 449-485). De unde rezultă că, în perioada anterioară, a „fărâmițării feudale“, statul n-ar fi fost centralizat și că abia în a doua jumătate a secolului al XV-lea s-ar fi trecut la această centralizare prin Ștefan cel Mare și Vlad Tepeș. Și în *Istoria medie a României. Secolele X-XVI*, București, 1966, există un capitol intitulat „Perioada de fărâmițare feudală (sec. al XIV-lea – mijlocul sec. al XV-lea)“ (p. 115-198). Dar nici în această lucrare, nici în tratatul citat mai înainte nu se arată în ceea ce a constat această fărâmițare feudală, cum s-a produs